

Ярослав ФАЛЬКО
(м. Київ)

Етимологічні "п'ятихвилинки" на уроках мови – ефективний засіб поглибити знання та кругозір молодших школярів*

Громадянин. Походить від індоєвропейського *garda*, *gar-das* і т. д., що означає *огорожа*, *огорожене місце*, *фортеця*, *місце, яке охороняють*. У старослов'янській мові слово вживалося на означення поняття "місто" – *град* (у російській мові дало слово *город*, а в українській вже тільки сільський *город*). Пізніше, в епоху Магдебурзького права, від *град* утворилося поняття *громада*, а в добу Великої Французької революції 1789 року – й *громадянин*. Також воно дало іменники *гвардія* та *гвардієць*. В Англії виходить популярна ліволіберальна газета *The Guardian*, назву якої можна перекласти як Той, що стоїть на стражі (інтересів громади), *Охоронець*, іноді – *Ангел-охоронець*.

Як бачимо, горде звання громадянин носить людина, що не тільки має стосунок до громади, а й живе активним громадським життям, бере участь у всіх справах міста чи територіальної громади та стоїть на стражі інтересів громади, не цурається суспільної роботи, загалом – активна, небайдужа людина.

Республіка, соціальний, суверенний, унітарний, федерація. Ці поняття – запозичення з латини та французької мови.

Республіка – від латинського виразу *res publica* (дослівно – *спільна справа*); означає, що в ідеалі кожен громадянин бере участь в управлінні державою, бо має на це реальні права. Тобто, республіканський державний устрій – це устрій, за якого в управлінні державою можуть брати участь усі громадяни.

Суверенний – від французького *souverain* (монарх), яке дало прикметник *souverainete* (монарший, верховний). Слово – індоєвропейського походження. Від нього також утворилися і назва англійської монети найбільшої вартості – *соверен*, і навіть знайомий усім школярам вигук – "*Super!*"

Унітарний – від латинського *unitas* (єдність, єдиний, те, що становить єдине ціле). В українську це поняття ввійшло з французької, від *unitaire*.

Федеративний – від латинського слова *foederatio*, що означає об'єднання, спілка, союз. Федераціями називають громадські установи, добровільно створені їхніми учасниками задля досягнення певної спільної мети. Федеративні держави – це унітарні держави, створені

шляхом об'єднання територій, що мають спільну історію, або етнічно споріднених земель.

Соціальний – від латинського *socialis* (товариський, громадський, суспільний); тобто, соціальна політика – це така політика, в координатах якої законодавча й виконавча влада мають дбати про права й добробут і всього народу, й кожного громадянина.

Політика. Це слово – інновація видатного давньогрецького філософа Аристотеля (384 – 322 рр. до н. е.), який утворив його від двох грецьких слів – *polis* (місто-держава) і *tokos* (інтерес). Тобто, політика – це мистецтво управляти державою (полісом) або діяльність, що має відображати інтереси співгромадян.

В українську й російську мови слово ввійшло за посередництва польської. Безпосереднім автором нововведення став уже згаданий Феофан Прокопович – у перше десятиріччя XVIII століття.

Партія та парта. Ці такі різні слова насправді – "рідні сестри". В основі кожного – латинське дієслово *parta*, *partii*, що означало "ділити", "відокремлювати". Однак, українська й інші слов'янські мови запозичили *політику* не з латини, а з французької мови, де дієслово *partir* (і його деривати *repartir*, *partager* тощо) означають "ділити", "поділяти", "брати участь у якихось діях".

Тобто, партія – це окрема частина чогось цілого (скажімо, у виразі *партія товару*). Іменник партія також означає *окрему (виокремлену) групу людей* (із загального населення міста чи країни), які поділяють певні політичні погляди й активно відстоюють певні інтереси; людей, які *беруть участь у справах* окремо від тих, які участі у цих діях не беруть. Тепер зрозуміле й походження терміну *парта*, чи не так? *Парта* – це предмет, що стоїть *окремо від інших!* Термін *партія* теж увів у вжиток Феофан Прокопович.

Література

1. Етимологічний словник української мови. В 7 томах / Інститут мовознавства імені О. Потебні НАН України. – К.: Наукова думка, 1982–2012.
2. Суперанская А. Общая теория имени собственного / А. Суперанская. – М.: Наука, 2012. – 366 с.
3. Фасмер Макс. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. – 2-е изд. / Макс Фасмер. – М.: Прогресс, 1986 – 1987.
4. Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови / Ю.Шевельов. – Харків: Акта, 2002. – 1054 с.

* Закінчення. Початок див.: "Початкова школа № 7–8 за 2015 р.